

stilla hädanfärd för barnet. Visst har lifvet mest sorg och ånger att bjuda på; men när man ser en sådan liten gå hädan, ville jag visst gerna hafva den fasta tro, att Guds englars skara förökas. Vare det i Hans hand.

Din
tillgifne Broder
Snellman

H:fors den 26 April 1856,

10 *Ett större bref medföljer.*

178 OM VETENSKAPERNAS SYSTEM

HUB, JVS handskriftssamling

Vetenskap är systematiskt vetande, kunskapen bragt i system. Denna uppfattning af vetenskapen är så gammal, och dess rigtighet så obestridd, att satsen blifvit ett axiom; och hvar och en bildad har någon föreställning om, hvad vetenskap i denna mening är eller bör vara.

Också vill väl ingen tänkande menniska påstå, att vetenskapen kunde vara en samling af erfarenhetsrön och undvara allt systematiserande, allt bemödande att förklara och begripa dem. Det intresserar visserligen vettgirigheten att känna, det ett ting är till, och att erfara sättet för dess tillvaro; men det har ett oändligt högre intresse att veta, hvilken plats detta ting i skapelsen intager, att inse lagen för det slags tillvarande, som tillkommer detsamma, grunden för dess tillvaro och dess bestämmelse. Icke medvetandet om tingen och det, som sker, utan begripandet af det, tillvarande och det skeendes väsende, orsak, ändamål utgör det förnuftiga vetande, hvarigenom människan utmärker sig framför allt skapadt.

En annan sak är, att materialet för hvarje vetenskap måste mödosamt insamlas, förrän det kan bringas i vetenskapens form. Men denna form vore jemförelsevis likgiltig, om den icke i sig sjelf skulle utvidga och höja vetandet. Der systemet endast är en yttre ordning, som icke ökar insigten, der förtjenar det icke detta namn. Det utgör då blott en mekanisk hjälprea för inlärandet och minnet. Är deremot systemet en utveckling af, hvad forskaren i kunskapsföremålet funnit vara det begripliga, det förnuftiga, en utveckling af sakens begrepp, så bestämmer det tillika, hvad kunskapsföremålet, hvad saken är, hvad den nemligen är för tanken, för den förnuftiga uppfattningen. Och hvar och en inser, att i vetenskapen icke kan vara fråga om någon, annan uppfattning än tankens.

Det är sålunda hvarje meniskt vetande sträfvar till en systematisk form, för att derigenom blifva förnuftig insigt. All vetenskaplig forskning går mot detta mål. Ja det är häri den vetenskapliga forskningen egentligast består. Kan man då säga, att när engång målet är hunnet, när systemet är fullfärdigt, forskningen har fulländat sitt värf? Nej, i vetandet, i denna människosjälens rent andliga verksamhet, måste äfven företrädesvis andens väsende röja sig, att tillhöra icke blott det närvarande, utan äfven ett förflutet och ett tillkommande. Hvarje tid har sitt system och sina systemer, och den har i dem *sin* sannining. Det fullkomliga, för all tid bestående systemet finnes icke och skall aldrig för människan finnas. Det vore vetenskapens död, såsom det fullkomliga vetandet vore slutet på mensklighetens andliga lif öfverhufvud.

Vetenskapen är lif; icke den döda bokstafven i folianterna, icke heller det i minnet inpreglade ordet, utan sjelfva det fortgående själsarbetet, begripandet, systematiserandet. Det gifves i menniskoandens tillvaro intet stillastående. Det gifves icke heller något i vetenskapen och systemerna.

Har det lyckats mig, att i dessa få ord antyda, hvilken betydelse systemet har för mensklige vetandet, så torde väl den reflexion vara sjelffallen, att i detta vetande något högst väsentligt skulle brista, om de särskilda vetenskaperna, ehuru än så fulländade, skulle stå den ena isolerad från den andra, utan något ömsesidigt samband – om många kunskapsystemer skulle finnas, men ett system för denna mångfald saknas – om med ett ord intet vetenskapligt sammanhang skulle gifvas för mensklige vetandet i dess helhet.

Eller huru jemförelsevis betydelselös vore icke hvarje vetenskap för sig, om den icke egde något samband med öfriga grenar af menskligt vetande. Fysiken t. ex. på ena sidan, rättsläran på andra sidan, huru skulle dessa vetenskaper kunna bestå och idkas oberoende den ena af den andra? Det är icke fråga om, hvad dessa vetenskapers isolerade idkande är för vetenskapsmannen. En fysiker kan i fråga om rätt och orätt åtnöja sig med samma insigt som menniskor mest, eller utan all insigt endast förtro sig till gällande lag och sed; likasom en rättslärare kan finna sig belåten med samma vetande om naturen, som meddelas i skolorna. Frågan är den: kan någon vetenskap förtjena detta namn, utgöra en systematisk kunskap, utan att innebära vetandet om sitt förhållande till öfriga vetenskaper? Jag förstår då härmed icke heller de skilda vetenskapernas praktiska betydelse, i den mening t. ex.: att menniskan för sitt lekamlige bestånd behöfver naturkunskap, för sitt högre andlige lif vetande om, hvad rätt är. Det är den rent teoretiska betydelsen af vetenskapernas ömsesidiga samband, hvarom jag talar. Påståendet är, för att fasthålla nyss anförda exempel, enkelt detta: hvad fysik är, denna vetenskaps system, bestämmes af, hvad rättsläran är, af dennas system och tvärtom. Detta påstående kan för mången synas fremmande. Men redan en flygtig betraktelse lærer, att det har sin säkra sanning ||endast man besinnar att här är fråga om de allmänna begrepp(en)||. Ty de allmänna begreppen, / natur / och materie / och ande, kunna fattas endast i förhållande till hvarandra, naturnödvändigheten i dess sammanställning med andens frihet, naturlagarne i motsats mot frihetens lag. Men begreppet om andens frihet, om den fria viljan, bestämmer rättslärans system; det om naturlagarne / och materiens / fysikens. /

Exemplen kunde lätt mångfaldigas och äfven väljas mera i ögonen fallande ||om det icke här haft sitt gagn, att sammanställa det mest aflägsna.|| Hvad man äfven utan alla exempel torde medgifva, är, att fordran på ett sammanhang i allt menskligt vetande, på ett Vetenskapernas allmänna system, är ur vetenskapens synpunkt icke mindre, än ur den allmänna bildningens öfverhufvud oafvislig,

Vetenskapernas system är / alltså / vetenskapen om vetenskaperna, / vetenskapernas vetenskap. Detta namn innebär icke något anspråk; det betecknar enkelt denna vetenskaps art, hvars föremål är den vetenskapliga formen, vetenskapen, systemet öfverhufvud. Såsom för densamma alla de särskilda vetenskaperna, denna vetenskap sjelf inberäknad, äro gifna data, utgöra kunskapsföremålet, så är med dessas äfven dess eget system vexling underkastadt, och dess historia företer samma fortgång till vetenskapligt vetande som deras. Hon har såsom dessa småningom

/ under fortsatt forskning / kommit / till uppfattning af sin egen princip. Hon spekulerar icke mera öfver alltings grundämnen; såsom astronomi icke heller numera är astrologi, eller kemin alkemi. Men detta förringar å andra sidan lika litet hennes värde, som det förringar öfriga vetenskapens, att deras art under bildningens fortgång blifvit en annan.

10 Förgäfvets skulle man försöka, att från verldshistoriens blad, utplåna dessa tänkares namn, i hvilka menskligheten på, alla tider vördat sina visa och sina lärare, lika fåfängt skulle man vilja ur människans bröst utrota sträfvandet till en förnuftig uppfattning af tingen. Och så länge detta sträfvande finnes, skall äfven filosofin finnas.

Det har nyss blifvit sagdt: Icke medvetandet om tingen och företeelserna är det för menskliga intelligensen utmärkande; detta medvetande hafva äfven djuren. Icke heller är kännedomen om tingens och företeelsernas nytta och skada något människans uteslutande företräde. Djuren äro häri ofta hennes mästare. Men att fatta alltings inbördes sammanhang i naturens lif och andens, att i denna ande, hvars rum intet öga sett, och hvars tillvaro och verksamhet likväl är det säkraste af alla fakta, att i den sammanfatta allt det tillvarande såsom ett sammanhängande helt, såsom en förnuftig verldsordning – detta är den menskliga intelligensens egendomliga arbete, deri består människans lif

20 såsom tänkande, deri är hon utan like på jorden. Hvarje samnt vetenskapligt sträfvande är en yttring af denna människans egendomliga natur, hvarje vetenskap hänvisar äfven till och förutsätter ett alla vetenskapers samband, förutsätter detta samman nyss nämnda vetande om alltings sammanhang, om en förnuftig verldsordning. Den fordran, vetenskapen uttalar, ligger äfven mer eller mindre klart medveten i hvarje människas bröst. Att begripa tingens ordning är hvarje väl danad människosjäl oafvisliga begär. Det står utom människans makt, att afsäga sig detta tankens arbete; ty genom en sådan afsägelse skulle

30 hon förneka sig sjelf, sitt menskliga värde, förneka det, som utgör hennes företräde i skapelsens kedja.

Historien bär ett rikt vittnesbörd om, hvad filosofin för menskliga kulturen varit och verkat. Men äfven den hvardagligaste erfarenhet skulle, behörigen granskad visa, att hvarje menskiska, tillhörande de civiliserade folken, såsnart hon rör sig i tankens verld, lånar sitt vetande af denna vetenskap. De allmännaste notioner, såsom »begrepp, omdöme, rätt, dygd, vetenskap, konst – materie, lif, organism, själ, åskådning, förstånd, förnuft, vilja.» m. m. hafva sin bestämda betydelse genom spekulationensseklerna genomgående arbete, och denna betydelse har äfven efterhand gjort sig gällande i allmänna tänkesättet. Endast att detta icke tillhör någon särskild skola, utan lånar sina definitioner ur skilda skolors systemer. Dock kunde det utan fara för stort misstag påstås, att t. ex. vårt lands herrar och damer för det mesta äro Kant's anhängare.

Likväl är det klart, att någon skilnad måste finnas mellan denna popularfilosofi och det systematiska bestämmandet af menskliga vetandets och handlingens grundbegrepp. Spekulationen, som endast rör sig i dessa begrepp, måste underkasta sig en tankens tukt, hvilken icke i lika grad kan förefinnas i det dagliga sättet att tänka. Dettas förfarande är snarlikt förklaringsättet i ett synonymitetslexikon. Det ena ordet förklaras, genom ett annat, detta genom ett tredje, detta åter genom att fjerde. Men nu brister tråden, och det första ordet begagnas att förklara det fjerde, så att om en ytterligare förklaring sökes, man åter får gå i samma cirkel. Dessutom fordras vid ingen af dessa förklaringar något bevis, att den är den enda och rigtiga. I vetenskapen

50

kan hvarken en sådan cirkelgång eller en förklaring utan bevis tillåtas. Hvarje definition leder i vetenskapen in på ett nytt begrepp, som åter måste utredas, och utredningen måste här innebära beviset för sin rättighet. Det är detta begreppens inre sammanhang, som bildar systemet äfven för Vetenskapernas System, och det är i denna begreppsverld forskningen inom detsamma måste röra sig.

Medlidsamt kunde man mena: den är en ödslig verld denna begreppets och abstraktionernas verld, och människotanken, begravnade sig i densamma, måste mera än någonsin vara blottställd för misstag. Huru lätt, kan i sjelfva verket icke ett misstag ega rum, der det är fråga om sambandet mellan de abstrakta begreppen, dessa för sinnena och hvarje annan undersökning än tankens egen oåtkomliga uppenbarelser. För det minsta i skapelsen har människan upfunnit mikroskopet, för det aflägsnaste teleskopet, och genom bådats tillhjälp ser hon nu, hvad förut intet menskligt öga sett. För undersökningarne i tankens verld finnas icke dessa och dylika hjälpmedel. Här är det skådande ögat och synröret, genom hvilket det ser, samma tänkande, som äfven utgör skådandets föremål. Det är tanken, som ransakar sig sjelf, och som åter sjelf är medlet för denna undersökning. Misstag äro derföre här lätt möjliga; men vetenskapen har äfven efter möjlighet förebyggt dem genom den insigt och det erkännande, att det verkliga är det förnuftiga.

Det verkliga är det förnuftiga! Låtom oss tillse, hvad detta för vår vetenskap innebär.

Man kan tala om, hvad som bör vara med afseende på människans göran<de> och låtande. Men det vore oförnuft att tala om, hvad som borde vara, med afseende på skapelsen. Detta gäller icke blott, såsom hvar man lätt erkänner, naturens oföränderliga lagar, utan äfven andens lif i historien, der händelsernas lag är samma utveckling underkastad som dess fullgörare, menskligheten. Den enfaldiga religiösa tron bjuder att icke mästra Guds verk. Vetenskapen sammanstämmer dermed, ledd af den insigt, att förnuftet icke är en individens förmåga, utan allt tillvarandes eviga lag. Religionen fordrar tåligt sinne under Guds skickelser. Den vetenskap, som i allt skeende erkänner förnuftig plan, förnuftigt ändamål, kan icke leda från manlig verksamhet i gifna förhållanden till de toma önskningarnas slappa hvila.

Öfverallt står sålunda det tillvarande som en kontroll öfver spekulationen. Henne tillhör, att uppfatta och utreda det förnuftiga sammanhanget i, hvad som är, icke att bygga nya fantasins verldar. Med rätta fordrar hon, att i systemet all utveckling, all bevisning bör vara inre, begreppets förhållande till begreppet; men hon kan icke, utan att förneka förnuftet sjelft, någonsin undandraga sig historiens vittnesbörd om det förnuftiga.

För forskaren i Vetenskapernas System öppnar sig här ett rikt fält. Ty menskliga vetandet är icke blott det närvarande utvecklings arbetet, utan äfven historie. Mer rättare: det är i hvarje nu en fortgång från det historiska gifna till ett nytt utvecklingsstadium. Vid framställningen af vetenskapernas system har man derföre att jemte bevisningen ur begreppssammanhanget skåda tillbaka i vetenskapernas häfder och söka uppfatta det förnuftiga i deras utveckling. Det är härvid en lika lätt som trivial sak, att, en dverg på jettens skuldror, förhäfva sig öfver det närvarandes upphöjdhed i jemförelse med det förflutna; men ett sådant förfarande fröjdar endast sjelfkärleken och bringar vetenskapen ingen vinning. Det tillhör icke den förnuftiga betraktelsen. Dennas åliggande är, att äfven i det, som från den närvarande tidens stånd-

punkt kan kallas vetenskapens misstag, uppsöka den förnuftiga grund, ur hvilken det framgått, och som gjort äfven, dessa misstag till momenter i den allmänna utvecklingen. Ett sådant betraktelsesätt afhåller vida säkrare, än det öfvermodiga fördomandet, från misstagens upprepande.

Läran om vetenskapernas system sammanfaller dock i denna undersökning icke med litteraturhistorien. Inom hennes område höra blott vetenskapernas grundbegrepp, deras principer, hvad man kallar de ledande ideerna.

10 Men äfven så är fältet vidsträckt, och med skäl kan tvifvel vakna, att det någonsin skall kunna af individens ringa förmåga omfattas. Närmare betraktadt, öppnar dock hvarje vetenskap för sina idkare utsigten till ett arbete utöfver den enskildes krafter. Och detta arbete måste likväl företagas, icke med förhoppning att kunna fulländas, utan med ödmjukt uppsåt, att derigenom fullbringa en ringa del af det verk, hvarpå förgångna sekel arbetat, och som åt de kommande ännu lemna rum för en obegränsad ansträngning.

20 Detta är i denna vetenskap forskarens värf. Universitetslärarens måste dermed sammanfalla. Ty att leda den kunskapssökande till sjelfständig forskning och insigt, är att göra honom till en deltagare i forskningen, till en medsökande i vetandets rike.

Såsom dock i hvarje vetenskap den börjande måste på god tro mottaga anvisning på den väg, han har att vandra, för att komma till insigt, så bör icke heller en sådan anvisning saknas för forskningen i Vetenskapernas system. Har det lyckats mig att gifva en föreställning om denna vetenskaps art, bör det icke vara oväntadt att höra, att anvisningen till dess studium måste sammanfalla med anvisningen till det Akademiska studium öfverhufvud. Läran om vetenskapernas inbördes samband erbjuder sjelfmant denna användning, och man har med ett fremmande namn benämmt densamma Hodegetik eller vägvisandets vetenskap. Vi kunna, som sagdt, öfversätta namnet med Lära om det Akademiska Studium.

30 Under ansträngningar för det spekulativa systemets utveckling och bevisande har denna användning af detsamma erhållit jemförelsevis ringa uppmärksamhet. Jag har dock föreställt mig, att den kunde blifva i hög grad fruktbarande.

Tänker man sig nemligen vetenskapernas samband, framställt icke efter ett yttre, på förhand uppgjort schema, utan härledt ur hvarje vetenskaps grundbegrepp, så att uvecklingen af dess princip hänvisar och leder till den med densamma i begreppet närmast förbundna vetenskap, och det vetenskapliga vetandet sålunda ordnad till ett system af vetenskaper, i hvilket hvarje del utgör ett moment, ett utvecklingsstadium för detta ena allmänna vetenskapliga vetande; antager man vidare, att vid denna undersökning en hänvisning kan ske till en motsvarande vetenskapernas historiska utveckling, till denna utvecklings inflytande på deras odling ömsesidigt och på den mensklige kulturen öfverhufvud, föreställer man sig slutligen den förra, begreppsutvecklingen, tillämpad såsom ordning för det akademiska studium, den senare, den historiska, utvecklingen, hänvisande på hvarje vetenskaplig forsknings vigt och värde ||på uppgiftens svårighet, sjelfförtrötans faror,|| – så har man äfven en föreställning om, hvad anvisningen till det akademiska studium i denna mening kan vara. Om äfven med ringare förmåga genomförd, skall en sådan anvisning dock motarbeta de vetenskapliga studiernas isolerande från hvarandra, och,

jag hoppas det, framförallt bära någon frukt genom att ställa vetenskapens mål högt och i samma mon stämma den kunskapssökandes sinne ödmjukt.

Ja jag bekänner, att under en för mina år och mina lefnadsöden naturlig misströstan, att kunna bringa det långt i den omfattande vetenskap, jag har att föredraga, det är mig en tröst att tänka, att dess framställning skall gifva rik anledning, att erinra ungdomen vid detta Universitet: – huru kärleken till vetandet är ett tomt ord, der icke håg och förmåga till uppoffrande arbete och ansträngning bevisar dess 10
 verklighet, huru icke blott de bland densamma äro härtill kallade, som egna sig åt vetenskapens tjänst, utan äfven de, som, i särskilda andra värf egna sig åt fäderneslandets tjänst; huru kärleken till detta fosterland, för hvilken ungdomshjertat alltid är öppet, likväl icke bevisas genom varm känsla blott, utan äfven den genom arbete och sjelfuppoffring; huru det är endast svaga sjäalars, lättsinnets eller maklighetens, toma undflykt, att hänskjuta detta arbete och denna uppoffring till en kommande tid, då hvarken vilja eller krafter dertill skola finnas, emedan de under ungdomsåren icke blifvit närda och stärkta; men 20
 huru ungdomen har att bevisa denna kärlek till vetandets intressen och fosterlandets – här – nu, i denna tidpunkt af sitt lif, i detta värf, att söka vetande, för hvilket den här samlas. Mitt bemödande skall blifva, att till densamma ställa denna uppmaning icke blott med det varma hjertats rätt utan med exemplets.

179 *F. C. RUNEBERG – J. V. SNELLMAN 15. V 1856*
HUB, JVS handskriftssamling

30

Borgå den 15de Maj 1856.

Gode broder Snellman!

Med hjertligt deltagande såg jag af ditt bref hvilken sorgetid Ni haft att genomkämpa, men hoppas nu att allt ondt är förbi, åtminstone ha resande sagt oss att det nu skulle stå bättre till hos eder. Måtte detta nu träffa eder alla glada och friska.

Tack, gode vän, för det så vänskapliga brefvet! God och vänlig har Snellman visst alltid varit emot mig, men detta var nu så enkom vänskapsfullt att jag ej nog kan tacka dig derföre. Det gör mig dock 40
 ondt att du så mycket tog Dig hinder af mina småsaker. Jag tvekade nog på förhand att upptaga din tid, hvem känner icke huru upptagen Snellmans tid måste vara, men jag tänkte blott på »en qvällsstund». Din godhet och vänlighet tog saken annorlunda, och mig gjorde du dermed en större tjänst än du anade, ty derigenom slöts en strid som genomgått hela mitt lif. Nu åtminstone synes den mig slutad, om än på visst sätt försent; Dock ho vet om icke tvifvelsmålen ännu hitta på att vakna.

Af hvad jag skref som barn och ung har jag nästan intet kvar. Till »Morgonbladet» skref jag mycket, dock mest öfversättningar. Uti en 50
 årgång har jag verkligen största andelen. Små romanungar skref jag deremellan för mitt nöje, med all möjlig aktning för conveniensen och skygghet för att deri blotta min inre menniska. Detta var fullkomligt afsigtligt. Så gick många år och mycket litet skref jag, gaf mig icke heller tid dertill. Men så kom en tid af flerårig sjukdom som till och